

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Маруняк Євгенії Олександрівни
«Соціально-економічний простір (методологія геопросторових досліджень
та практика планування)»
подану на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук
за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія

Представлена до захисту дисертаційна робота за своєю структурою складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків у вигляді рисунків та таблиць.

Обсяг основної частини дисертації – 389 сторінок. Роботу виконано державною мовою в Інституті географії Національної академії наук України.

Актуальність обраної теми дослідження

Зважаючи на швидкість трансформацій та широкий спектр викликів, що мають місце у сучасному глобалізованому світі, управління (а отже і планування) країною, регіоном, громадою має здійснюватись на засадах комплексного погляду на зміни суспільних та природних систем. Базовою категорією для такого підходу і, безумовно, географічних досліджень, є «простір». Зростання уваги до цього поняття стає очевидним при аналізі керівних документів Європейського Союзу та окремих глобальних конвенцій. В управлінських структурах розвинених країн світу вже в останній третині ХХ ст. (а в Україні – ще раніше) була усвідомлена неможливість досягнення базових соціальних, економічних, екологічних ефектів без врахування специфіки території, просторових відмінностей, конкурентних переваг та обмежень, аналіз яких дозволяє обґрунтувати бажані види і масштаби використання території, а значить і напрямів соціально-економічного розвитку. В Україні таких підхід реалізується лише в рамках територіального планування. Автор поставила складну мету, досягнення якої потребувало не лише перегляду теоретичного підґрунтя геопросторових досліджень, а й аналізу сучасних концептів та практик щодо планування, оцінки, сприйняття просторового розвитку в Україні та світі. Результатом є бачення інтегрованого планувального процесу, що власне ідентифікує рамкові умови виконання багатьох положень Угоди про асоціацію України з ЄС. Це, на нашу думку, і є головним аргументом актуальності роботи.

Тема дисертації безпосередньо пов'язана з дослідженнями, що здійснювались і проводяться в Інституті географії НАН України: «Потенційні екологічні та соціальні наслідки міжнародної економічної інтеграції України та її регіонів» (номер державної реєстрації 0108U001143), «Суспільно-географічна

оцінка змін в регіональному природокористуванні в Україні» (номер державної реєстрації 0111U000049), «Стан екологічної безпеки Київського Придніпров'я: суспільно-географічний аспект» (номер державної реєстрації 0112U001661), НДР в рамках Цільової комплексної міждисциплінарної програми наукових досліджень з проблем сталого розвитку, раціонального природокористування та збереження навколишнього середовища НАН України «Наукові основи розробки проекту Національної стратегії сталого розвитку України» (номери державної реєстрації 0111U004237, 0112U003523, 0113U001892, 0114U002809, 0215U000009) та «Розробка наукових принципів та ландшафтно-біотичних критеріїв організації перспективної сітки заповідних територій різного рангу (номер державної реєстрації 0112U003523), НДР, виконаних за грантами НАН України для молодих учених, в рамках виконання господарських договорів та міжнародних проектів з німецькими, польськими, словацькими науковцями.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Викладені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються високим ступенем достовірності і є достатньо обґрунтованими. В процесі підготовки дисертації використано 420 джерел, значну частину яких становлять роботи зарубіжних учених, довідкові матеріали, статистичні видання, офіційні матеріали органів державної влади, он-лайн публікації. Комплексний підхід до формування інформаційної бази дослідження дозволив врахувати широкий спектр поглядів представників різних галузей наукового знання, теоретичні напрацювання та сучасні практики.

Методологічною базою роботи стали ключові положення географії з широким застосуванням основ економіки, екології, геополітики, соціології, демографії, державного управління та містобудування. Дисертаційне дослідження проводилось із застосуванням різноманітних методів, зокрема автором застосовувались методи: системний та цивілізаційних підходи, абстрактно-логічний та історичний методи, контент-аналіз, анкетування, SWOT та GAP аналіз, методи математичної статистики та положення теорії графів, порівняльно-географічний метод, картографічний аналіз та моделювання.

Аргументованість і достовірність основних наукових положень дисертаційної роботи підтверджується їх апробацією на понад 40 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема і двох міжнародних географічних конгресах (2008, 2012).

При написанні дисертації використано міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють міждержавні відносини в сфері навколишнього середовища і просторового розвитку. Нормативно-правовою основою роботи є

Конституція України, інші законодавчі акти, прийняті Верховною Радою України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України.

На мій погляд, підґрунтям непересічно високого професійного рівня дисертації Маруняк С.О. значною мірою є її авторська участь у розробці багатьох актуальних не тільки вітчизняних, але й міжнародних наукових проєктів. Залучення дисертантки до них є свідченням визнання її наукових здобутків широким колом фахівців, в тому числі міжнародним професійним середовищем. Дисертацію прикрашає інтелігентна професійна мова викладення матеріалів.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і пропозиції отримані здобувачем збагачують науку і практику новими положеннями. Наукова новизна роботи полягає, зокрема, в тому, що:

1. Автором, з урахуванням існуючих напрацювань в сфері просторового розвитку, розроблено методологію геопросторових досліджень та напрями вдосконалення соціально-економічного простору. Однією з безсумнівних переваг роботи є врахування стратегічного вектору глобального рівня – політики сталого (збалансованого) розвитку;
2. Удосконалено понятійно-термінологічний апарат геопросторових досліджень, зокрема щодо визначення понять соціально-економічного простору, центру соціально-економічного простору, просторового розвитку;
3. Розроблено методику комплексної оцінки просторового розвитку, яка включає декілька рівнів, і, крім опрацювання кількісних показників, передбачає розгляд основ галузевої політики та перцептивну складову;
4. Відповідно до запропонованої методики виявлено основні особливості позиціонування України в системі «центр-периферія» та проаналізовано відмінності соціально-економічного простору в модельних регіонах.
5. Обґрунтовано, з урахуванням європейського досвіду, концепцію інтегрованого планувального процесу в Україні, що є надзвичайно актуальною в умовах реформування політики регіонального розвитку та територіального планування.

Особливий інтерес представляють запропоновані дисертанткою індекси просторового розвитку на національному та регіональному рівні, а також ряд допоміжних індексів (поляризації розселення, комунікаційної нерівності тощо). Також цінним є глибокий аналіз сучасних систем та показників індикації, результатом якого є пропозиції щодо алгоритму розробки системи індикаторів просторового розвитку та критеріїв їх відбору;

Важливим є й те, що автор приділяє увагу проблемам розвитку різних типів територій (міські території та сільська місцевість) та виділяє основні

індикатори та сценарії їх реакції на виклики глобалізації, простежує тренди, що формуються в Україні та світі.

Значення результатів дослідження для науки і практики та напрями їх використання

Положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Маруняк Є.О. мають велике наукове та практичне значення. Частина з них увійшла до заключних звітів з фундаментальних і прикладних досліджень, що виконувались у Інституті географії протягом 2006-2016 рр.

Окремі розробки та результати досліджень автора увійшли до Національної доповіді України про стан виконання положень «Порядку денного на XXI століття» за десятирічний період (на замовлення Міністерства екології та природних ресурсів України).

Значимість дослідження автора визнана і на регіональному рівні, зокрема Черкаська обласна державна адміністрація підтвердила використання досліджень з ландшафтного планування. Крім того, рекомендації, спрямовані на посилення екологічної складової та відображення інших європейських концептів у матеріалах територіального планування, впроваджуються Українським державним науково-дослідним інститутом проектування міст «Діпромісто» імені Ю.М.Білоконя.

Отримані в ході виконання роботи теоретичні та методичні положення, висновки і рекомендації можуть бути використані органами виконавчої влади та місцевого самоуправління, науковими та проектними інститутами для оптимізації процесів планування на всіх рівнях з імплементацією принципів сталого розвитку.

Основні положення дисертації можуть використовуватись і в навчальному процесі.

Повнота викладу основних результатів дисертації

Основні положення дисертації достатньо повно викладено здобувачем у 100 опублікованих наукових працях, де особистий внесок автора становить 56,7 а.а.

Структура роботи, відображена у зваженій репрезентації теоретико-методологічних, методичних, практичних розробок, а також глибина і масштабність авторських досліджень щодо обраного об'єкту та предмету дослідження є достатнім аргументом на користь повноти розкриття теми. Варто також відмітити високу якість графічних матеріалів, значну кількість додатків, використання потужної статистичної бази, що підсилює зазначену тезу.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, викладеним у дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації

Незважаючи на високий рівень науковості і практичної значимості результатів цього дисертаційного дослідження, воно містить і ряд дискусійних положень, зокрема:

- 1.Автором досить побіжно розглядаються методичні підходи сформовані в рамках радянської школи територіального планування, хоча деякі з них варті уваги і донині. Теж стосується і сучасного стану цієї дисципліни, зміст якої добре відображений в працях М.М.Дьоміна, Г.Й.Фільварова, І.О.Фоміна. Водночас в роботі вся увага сконцентрована на європейських планувальних практиках, універсальність та впровадження яких в Україні викликають багато дискусій та запитань.
- 2.Недостатньо акцентована увага на головній людиноцентричній меті такого типу досліджень, зафіксованій, зокрема, в схвалених на Саміті ООН цілях сталого розвитку 2015-2030 рр.: «Розширені можливості для самореалізації в безпечному середовищі».
- 3.Дисертантка багато і справедливо наголошує на критично важливому значення екологічної складової для оптимізації соціально-економічного розвитку, тому доцільно вести мову про еколого-соціально-економічний простір.
- 4.Важливе теоретичне і практичне значення має запропонована методика комплексної оцінки просторового розвитку. Але, уявляється, що слід було б більше уваги приділити аналізу змісту і візуалізації системи законодавчо встановлених екологічних, соціальних, економічних, інженерно-технічних, безпекових та інших обмежень, які значно впливають на оцінку потенціалу території.
- 5.Дисертація насичена надзвичайним обсягом найціннішої інформації. Але, не завжди, вона спрямована на вирішення мети і задач роботи.
- 6.Незавершеним виглядає додаток В на сторінці 435.

Зазначені зауваження, дискусійні положення та побажання не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

Дисертація Маруняк Євгенії Олександрівни «Соціально-економічний простір (методологія геопросторових досліджень та практика планування)» є самостійною завершеною науковою працею, в якій розв'язано визначені завдання та досягнуто поставленої мети дослідження. Дисертація виконана на високому науковому рівні і має важливе теоретичне та практичне значення.

Дисертація є кваліфікаційною науковою працею, в якій автором розвинуто нові наукові положення та отримано нові науково обгрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему, яка має суттєве значення не тільки для розвитку теоретичних засад економічної та соціальної географії, але (і це головне) для удосконалення територіальної складової розбудови країни. Зокрема, розроблено методологію геопросторового дослідження та напрями вдосконалення планувального процесу в Україні.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно зробити загальний висновок, що дисертація Маруняк Євгенії Олександрівни «Соціально-економічний простір (методологія геопросторових досліджень та практика планування)» відповідає пунктам 10, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» МОН України, а здобувач заслуговує присудження наукового ступеня доктора географічних наук зі спеціальності 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент
професор, доктор географічних наук,
професор кафедри міського будівництва
Київського національного університету
будівництва і архітектури

[Handwritten signature]
В.І. Нудельман

«20» вересня 2016 р.

*Підпис В.І. Нудельмана
засвідчує
Секретар Вищої ради*

[Handwritten signature]
О.С. Петренко